

วันมาฆบูชา

รวบรวมโดย พระราชสุทธินาถมณฑล

D058

วันมาฆปุรณมีเพ็ญเดือน ๓ เป็นมงคลสมัยที่นิยมว่าตรงกับวันจาตุรงคิก
สาวกสันนิบาตประชุมตั้งหลักสอนพระพุทธศาสนาและปรองพระชนมายุสังขารแห่ง
พระบรมศาสดา พระบูรณาจารย์ หากกำหนดไว้ดังนี้

จาตุรงคิกสาวกสันนิบาตนั้น คือประชุมสาวกสงฆ์ พร้อมด้วยองค์ ๔ ภิกษุ
ซึ่งได้มาประชุมทั้งปวงล้วนเป็นเอหิภิกษุทั้งสิ้นนับเป็นองค์ ๑ ท่านเหล่านั้นล้วนเป็น
อรหันต์ อยู่จบพรหมจรรย์ เสรีจกใจในพหุและภาวณาแล้วนับเป็นองค์ที่ ๒ ท่าน
เหล่านั้นได้นัดแนะเรียกร้องกัน มาอยู่ที่ประชุมโดยตนเองเป็นองค์ที่ ๓ วันประชุมนั้น
เป็นดิถีเพ็ญที่ครบ ๓ เดือน แห่งหมันต์ฤดูเป็นองค์ครบ ๔ การประชุมเช่นนี้แห่ง
พระพุทธเจ้าบางองค์มี ๓ วาระ บางองค์มี ๒ วาระ บางองค์มีวาระ ๑ เท่านั้น และ
นับภิกษุที่มาประชุมมากบ้างน้อยบ้างไม่มีนิยาม แต่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าของเรา
ทั้งหลาย มีสาวกสันนิบาตมหัศจรรย์เช่นนี้ วาระเดียวนิยาม ภิกษุชชีนาสพ มีถึงเป็น
ที่ครบ ๑๓ คือนับได้ ๑๒๕๐ นี้หมายถึงภิกษุบริวารของพระอรุเวลกัสสป นทีกัสสป
และคยากัสสป ซึ่งเรียกว่า ปุราณชฎิลมีประมาณ ๑๐๐๐ พระภิกษุบริวารของพระ
สาริบุตร และพระโมคคัลลานะ ซึ่งเรียกว่าปุราณปริพาชก อีก ๒๕๐ จึงรวมเป็น
๑๒๕๐ ถ้านับพระเถระผู้เป็นหัวหน้าด้วยก็เป็น ๑๒๕๕ และสันนิบาตนั้นได้มีแล้ว ณ
เวรูนาราม จังหวัดราชคฤห์ เมื่อเวลาตะวันบ่าย ดิถีเพ็ญพระจันทร์เสวยมาฆ
นักษัตร ในปีทีตรัสรู้ขึ้นเมื่อมีสันนิบาตพร้อมด้วยองค์ ๔ เป็นอัศจรรย์เช่นนั้น พระผู้มี
พระภาคเจ้า จึงทรงทำวิสุทธิอุโบสถทรงแสดงขึ้นซึ่งโอวาทปาฏิโมกข์ ณ ที่ประชุมนั้น

ครั้งสมัยอื่นจากนั้นมาถึงปีที่ ๔๕ ก่อนหน้าเสด็จประพินิพพาน ๓ เดือน เสด็จ
จำพรรษา บ้านเวฬุคาม จังหวัดเวสาลี จนกาลล่วงไปถึงเดือน ๓ แห่งฤดูเหมันต์ ซึ่ง
อรรถกถากำหนดว่า มาฆาบูชาณมีสมัย จึงทรงประพระชนมาอยู่สังฆาร ญ ปาวาล
เจดีย์สถาน จังหวัดเวสาลีนั้น โดย พระพุทธพจน์ที่ตรัสกับมารผู้มีบาปว่า “ท่านจง
ชวนชวายน้อยเถิด” ความประนิพพานแห่งตถาคตจักมีในไม่ช้าโดยกาลที่ล่วงไปแล้ว
แห่ง ๓ เดือน แต่นี้พระตถาคตจักประนิพพาน ดังนี้

ส่วนวันทำมาฆบูชานั้นกำหนดตามสุริยคติวันเพ็ญในเดือนกุมภาพันธ์ เป็น
วันทำมาฆบูชาจะตกในเดือน ๓ หรือในเดือน ๔ ก็ตาม แต่ถ้าวันเพ็ญในเดือน
กุมภาพันธ์เป็นวันที่ ๑ หรือที่ ๒ มาฆบูชาเลื่อนไปทำในวันเพ็ญหลังในเดือนมีนาคม
กำหนดตามจันทรคติ ในปีมีปกติมาศ ทำกันในวันเพ็ญเดือน ๓ ต่อมีอธิกมาศ คือ
มีแปดสองแปดอยู่หน้า จึงทำเพ็ญเดือน ๔

อภิลักขิตกาลเช่นนี้ ก็จัดเป็นสำคัญของพุทธศาสนิกชนอีกเหมือนกัน พุทธ
บริษัททั้งคฤหัสถ์และบรรพชิตชุมนุมกันสักการะบูชาใหญ่ เหมือนอย่างทำในวันวิ
สาขบูชา และวันถวายพระเพลิง ต่างแต่หัวหน้ากล่าวคำนำบูชาเปลี่ยนไปโดย
อนุรูปแก่อภิลักขิตกาล ส่วนเทศนานั้น กัณฑ์ต้นเทศจาตรุงคสันนิบาต เทศถึง
ประชุมตั้งหลักสอนพระพุทธศาสนา แล้วหยุดให้พระสงฆ์สวดโอวาทปาฏิโมกข์ทีปาฐ
และจึงเทศอธิบายความในโอวาทปาฏิโมกข์ต่อไป แต่นั้นเทศโพธิปักขิยธรรม หรือจะ
เทศอะไรก็ได้ เลือกรื่องที่เป็นประโยชน์แก่ผู้ฟัง

ต่อไปนี้จะได้อัญเชิญ “โอวาทปาฏิโมกข์ทีปาฐ” ซึ่งสมเด็จพระสัมมาสัม
พุทธเจ้า ได้ทรงแสดงในที่ประชุมสงฆ์ ในวันมาฆบูชาเป็นครั้งแรก และได้ถือเป็น
หลักสำคัญในการสั่งสอนเผยแผ่พระพุทธศาสนาแต่นั้นมา

คำแปลโอวาทปาฏิโมกข์

สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ผู้รู้เอง เห็นเอง ผู้อรหันต์ สัมมาสัมพุทธเจ้า
พระองค์นั้น ทรงแสดงแล้วแลซึ่งโอวาทปาฏิโมกข์ ด้วยคาถาทั้งหลาย ๓ ความว่า

ความอด คือความทนทาน เป็นธรรมเฝ้าปาปอย่างยิ่ง ท่านผู้รู้ทั้งหลาย
ย่อมกล่าวพระนิพพานว่าเป็นธรรมอย่างประเสริฐ ผู้ทำร้ายผู้อื่น ไม่เชื่อว่าเป็น
บรรพชิตทีเดียว ผู้เบียดเบียนผู้อื่นอยู่ ไม่เชื่อว่าเป็นสมณะ

ความไม่กระทำบาปทั้งสิ้น ความยังกุศลให้ถึงพร้อม ความทำจิตของตน
ให้ผ่องใส ๓ นี้เป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย

ความไม่กล่าวร้าย ๑ ความไม่ทำร้าย ๑ ความสำรวมในพระปาฏิโมกข์ ๑
ความเป็นผู้ประมาณในภัตตาหาร ๑ ที่นอนที่นั่งอันเจียบสงัด ๑ ความประกอบเพียร
ในอธิจิต ๑ ทั้ง ๖ นี้ เป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย

และพระผู้มีพระภาคเจ้า ผู้รู้เอง เห็นเอง ผู้อรหันต์สัมมาสัมพุทธเจ้า
พระองค์นั้น ตรัสศีล ตรัสสมาธิ ตรัสปัญญา ไว้แล้วด้วยดีโดยปริยายเป็นเอนกแล ฯ

พระผู้มีพระภาค ตรัสศีลไว้ด้วยดีอย่างไรเล่า ?

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสศีลไว้ด้วยดีโดยปริยายอย่างต่ำก็มี ตรัสศีลไว้ด้วยดีอย่างสูงก็
มี

พระผู้มีพระภาคเจ้า ตรัสศีลไว้ด้วยดีโดยปริยายอย่างต่ำอย่างไรเล่า ?

(ตรัสไว้ว่า) อริยสาวกในพระธรรมวินัยนี้ เป็นผู้งดเว้นจากฆ่าสัตว์ เป็นผู้งดเว้นจาก
ลักทรัพย์ เป็นผู้งดเว้นผิดในกาม เป็นผู้งดเว้นจากการพูดปด เป็นผู้งดเว้นที่ตั้งแห่ง
ความประมาท คือดื่มน้ำเมา คือสุราเมรัย พระผู้มีพระภาคตรัสศีลไว้ด้วยดีโดย
ปริยายอย่างต่ำอย่างนี้แล ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสศีลไว้ด้วยดีอย่างสูงอย่างไรเล่า ? (ตรัสไว้ว่า) ภิกษุใน

ธรรมวินัยนี้ เป็นผู้มีศีลสำรวมแล้วในพระปาฏิโมกข์สังวร ถึงพร้อมแล้วมารยาทและ
โคจรมีปรกติ เห็นภัยในโทษทั้งหลายมีปริมาณน้อย สมาทานศึกษาในสิกขาบท
ทั้งหลาย พระผู้มีพระภาคตรัสศีลไว้ด้วยดี โดยปริยายอย่างสูงอย่างนี้แล ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสสมาธิไว้ด้วยดีอย่างไรเล่า ?

พระผู้มีพระภาคตรัสสมาธิไว้ด้วยดีโดยปริยายอย่างต่ำก็มี ตรัสสมาธิไว้อย่างสูงก็มี

พระผู้มีพระภาคตรัสสมาธิไว้ด้วยดีโดยปริยายอย่างต่ำอย่างไรเล่า ?

(ตรัสไว้ว่า) อริยสาวกในพระธรรมวินัยนี้ ทำซึ่งความสละให้เป็นอารมณ์ (แห่งจิต) ย่อมได้ซึ่งสมาธิ ได้ซึ่งความที่แห่งจิตมีอารมณ์เป็นหนึ่ง พระผู้มีพระภาค ตรัสสมาธิด้วยดีโดยปริยายอย่างต่ำอย่างนี้แล ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสสมาธิไว้ด้วยดีโดยปริยายอย่างสูงอย่างไรเล่า ?

(ตรัสไว้ว่า) ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ สงัดจากกามทั้งหลาย สงัดจากกรรม อกุศลทั้งหลายเที่ยวเข้าถึง ปฐมญาณ (ความแผ่ที่ ๑) มีวิตกวิจารณ์ มีปีติและสุขอัน เกิดจากวิเวกอยู่ เพราะให้วิตกวิจารณ์ทั้งสองสงัดจึงเข้าถึง ทุตติญาณ (ความแผ่ที่ ๒) ให้จิตผ่องใสในภายใน ให้สมาธิเป็นธรรมอันเอกผุดขึ้นแห่งจิต ไม่มีวิตก ไม่มี วิจารณ์ มีปีติและสุข อันเกิดแต่สมาธิอยู่ความหน่ายแห่งปีติ จึงเป็นผู้เพิกเฉยอยู่ เพราะเป็นผู้มีสติสัมปชัญญะบริบูรณ์ เสวยสุขด้วยกายด้วย เพราะคุณคืออุเบกขา สติและสัมปชัญญะและความเสวยสุขไรเล่าเป็นเหตุ พระอริยเจ้าทั้งหลายจึงกล่าว สรรเสริญว่า เป็นผู้เพิกเฉยมีสติอยู่เป็นสุข ดังนี้จึงเข้าถึงตติยญาณ (ความแผ่ที่ ๓) อยู่ เพราะมาละสุขได้ด้วย ละทุกข์ได้ด้วย เพราะความที่มาแห่งโสมนัสทั้งสองดับ สนิทไปในกาลก่อนเที่ยว จึงเข้าถึงจตุตถญาณ (ความแผ่ที่ ๔) ไม่มีทุกข์และสุข มีความที่แห่งอุเบกขา และสติเป็นธรรมอันเป็นบริสุทธิอยู่ พระผู้มีพระภาคตรัสสมาธิ ไว้ด้วยดีโดยปริยายอย่างสูงอย่างนี้แล ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสปัญญาไว้ด้วยดีอย่างไรเล่า ?

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสปัญญาไว้ด้วยดีโดยปริยายอย่างต่ำก็มี ตรัสปัญญาไว้ด้วยดี โดยปริยายอย่างสูงก็มี

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสปัญญาไว้ด้วยดีโดยปริยายอย่างต่ำอย่างไรเล่า ?

(ตรัสไว้ว่า) อริยสาวกในพระธรรมวินัยนี้ ย่อมเป็นผู้มีปัญญาประกอบแล้ว ด้วย ปัญญาเครื่องดำเนินถึงความเกิดดับแห่งสังขารเป็นจริงซ้ำแรกกิเลสให้สัตว์ถึงความ

สิ้นไปแห่งทุกข์โดยชอบ พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสปัญญาไว้ด้วยดีโดยปริยายอย่างต่ำ
อย่างนี้แล ฯ

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสปัญญาไว้ด้วยดีโดยปริยายอย่างสูงอย่างไรเล่า ?
(ตรัสไว้ว่า) ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ ย่อมรู้ชัดตามความเป็นจริงว่านี่ทุกข์ ย่อมรู้ชัด
ตามความเป็นจริงว่านี่เหตุให้ทุกข์เกิด ย่อมรู้ชัดตามความเป็นจริงว่านี่ข้อปฏิบัติ
เครื่องดำเนินให้ถึงความดับทุกข์ พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสปัญญาไว้ด้วยดีโดยปริยาย
อย่างสูงอย่างนี้แล ฯ

สมาธิอันศีลอบรมแล้ว ย่อมมีผลใหญ่ มีอานิสงส์ใหญ่ จิตอันปัญญาอบรม
แล้วย่อมพ้นจากอสวะทั้งหลายด้วยดีนี้อย่างไร ? คือจากกามาสวะ (อสวะเป็นเหตุ
อยากได้) จากภวาสวะ (อสวะเป็นเหตุอยากเป็น) จากอวิชชาสวะ (อสวะคือวิชา
ความเขลา) และในสมัยใกล้ปรินิพพาน พระผู้มีพระภาคตรัสปัจฉิมวาจาไว้ว่าภิกษุ
ทั้งหลาย บัดนี้เราขอเตือนท่านทั้งหลาย สังขารทั้งหลายมีความเสื่อมไปเป็นธรรมดา
ท่านทั้งหลายจงยังกุศลธรรมให้ถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาทเถิด สมจริง พระผู้มี
พระภาคตรัสคำอุปมาข้อนีไว้ว่าดูกรภิกษุทั้งหลาย รอยเท้าสัตว์ที่สัญจรไปในแผ่นดิน
เหล่าหนึ่งเหล่าใด รอยเท้าเหล่านั้นทั้งหมด ย่อมถึงความประชุมลงในรอยเท้าช้าง
เขาย่อมเรียกเท้าช้างว่าใหญ่กว่ารอยเท้าของสัตว์นั้น เพราะรอยเท้าช้างเป็นของใหญ่
ฉันใด ดูกรภิกษุทั้งหลาย กุศลธรรมเหล่าใด (มีอยู่) กุศลธรรมเหล่านั้นทั้งหมดล้วน
ความไม่ประมาทเป็นมูลรวมลงในความไม่ประมาทสิ้น ท่านจึงกล่าวความไม่
ประมาทว่า เลิศกว่ากุศลธรรมเหล่านั้นฉันนั้นแล ฯ เพราะเหตุอย่างนี้แหละเรา
ทั้งหลายควรศึกษาว่า “จักเป็นผู้มีความเพ่งอย่างแรงกล้าในการสมาทานอธิศีลศึกษา
ในการสมาทานอธิจิตตศึกษา ในการสมาทานอธิปัญญาศึกษา เราจักยังไตรสิกขา
(คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ให้ถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาท เราทั้งหลายพึงศึกษาอย่าง
นี้แหละ)”

ใจความพระปาฏิโมกข์ที่จบลงนี้ เป็นหลักแห่งการให้โอวาทใน
พระพุทธศาสนา เป็นการประกาศหลักพระพุทธศาสนา โดยถือใจความแห่งธรรมที่

เป็นประธานหรือเป็นยอดแห่งโอวาททั้งหมด นับวาระแต่ที่พระองค์ได้ทรงค้นคว้า แสวงโมกข์ธรรม และเมื่อได้ตรัสรู้ทรงค้นพบโมกข์ธรรมแล้ว เมื่อมีพระสาวกได้บรรลุ มรรคผลก็ทรงสั่งบรรดาพระอริยสาวกที่รู้ตามเห็นตามเหล่านั้น ออกประกาศเผยแผ่ พระพุทธศาสนาโดยแยกทางจาริกไปคนละทิศละทาง และปลายปีที่พระองค์ตรัสรู้ในวันเพ็ญแห่งมาฆมาสนั่นเอง เหตุอัศจรรย์คือ “จาตุรงคสันนิบาต” ดังที่กล่าวมาแล้ว เบื้องต้นก็บังเกิดขึ้น พระองค์จึงได้ทรงประทาน “โอวาทปฎิโมกข์” อันเป็นหลักแห่ง การให้โอวาทในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่มวลพระสาวกเป็นอย่างดี บรรดาพระ สาวกผู้ทำหน้าที่ประกาศพระศาสนาได้น้อมรับเอาหลักปฏิบัตินั้น โดยไม่ต้องสงสัย ว่า โอวาทที่ตนกล่าวสอนออกไปจะผิดแนวแห่งพระประสงค์อย่างไร แปลว่าจะสอน อย่างไร ด้วยวิธีใดก็ตามเถิด สาระของโอวาทนั้นต้องอยู่จุดนี้ เรื่องนี้ต่างเป็นที่ชื่นชม แก่มวลพุทธสาวกเป็นอย่างมาก และด้วยหลักอันนี้ พระพุทธศาสนาก็ได้แพร่หลาย ไพบูลย์ยิ่งขึ้น และมั่นคงดำรงมาจนทุกวันนี้

ในอภิลักขิตกาลแห่งวัน “มาฆบูชา” อันเป็นวันสำคัญยิ่งวันหนึ่งแห่ง พระพุทธศาสนา บรรดาพุทธศาสนิกชนทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศ ต่างก็ได้ น้อมนำสักการะเคารพบูชา โดยทำพิธีในวันมาฆบูชา ตามกำลังศรัทธา และ อธิษาศัย เพื่อน้อมบูชาต่อองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้เป็นเจ้าของแห่ง พระพุทธศาสนา พร้อมทั้งพระองค์ได้ทรงค้นพบหลักธรรม อันเป็นหลักอบรมจิตใจ แก่มวลเวไนยประชากรทุกถ้วนหน้า และทั้งพระสงฆ์ผู้ทรงศานนามาจนบัดนี้ เรามุง เทิดบูชาคุณแห่งพระพุทธศาสนา จึงขอน้อมเคารพสักการะบูชา พระไตรรัตน์ อัน เป็นจักรแก้วในความร่มเย็นเป็นสุขแก่มวลพุทธศาสนิก ฌ วโรกาสนี้ด้วยเทอญ.